

ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН ГРИГОРІЯ ЛЕВЧЕНКА В МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ

Анотація. У статті досліджено педагогічний феномен професора, композитора, аранжувальника, фольклориста, хорового диригента Григорія Левченка, чия діяльність у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка стала визначним явищем у мистецькій освіті України. Особливу увагу приділено Українському народному хору «Калина», заснованому й очолюваному Левченком, який утвердився як мистецька візитівка університету та простір духовного єднання, національного самоусвідомлення й художнього зростання студентської молоді. Розкрито провідні засади його педагогічної концепції: поєднання формальної й неформальної освіти, інтеграція народної традиції та інноваційних підходів, створення унікального освітнього середовища, де народна пісня постає як сакральна основа виховання патріотично зорієнтованих педагогів. Висвітлено внесок Левченка у розвиток методичних засад хорового мистецтва, зокрема розробку навчальних посібників і нотних збірок, що спиралися на фольклор Полтавщини. Показано, що його творчо-педагогічна спадщина є прикладом гармонійного синтезу традиції й новаторства, а сам митець постає символом педагогічної мудрості, здатним формувати не лише професійні компетентності, а й національну свідомість та духовні орієнтири майбутніх учителів України.

Ключові слова: Григорій Левченко, Український народний хор «Калина», мистецька освіта, хорове мистецтво, народна пісня, педагогічний феномен, культурна спадщина.

Abstract. The article examines the pedagogical phenomenon of Professor, choirmaster, and composer Hryhorii Levchenko, whose activity at Poltava

V. G. Korolenko National Pedagogical University became a significant milestone in the development of art education in Ukraine. Particular attention is paid to the Ukrainian Folk Choir «Kalyna», founded and conducted by Levchenko, which has established itself as a cultural emblem of the university and as a space of spiritual unity, national self-awareness, and artistic growth of student youth. The study highlights the main principles of his pedagogical concept: the combination of formal and non-formal education, the integration of folk tradition and innovative approaches, and the creation of a unique educational environment where the folk song served as a sacred basis for educating patriotically oriented teachers. Levchenko's contribution to the development of methodological foundations of choral art is emphasized, including the preparation of textbooks and music collections rooted in the folklore of Poltava region. His creative and pedagogical legacy is presented as an example of a harmonious synthesis of tradition and innovation, while the personality of Levchenko himself emerges as a symbol of pedagogical wisdom, shaping not only professional competences but also national consciousness and spiritual values of future Ukrainian educators.

Key words: Hryhorii Levchenko, Ukrainian Folk Choir «Kalyna», art education, choral art, folk song, pedagogical phenomenon, cultural heritage.

Наявність мудрого, натхненного й чуйного педагога в житті кожної людини – неоціненний дар, що здатен визначити її подальший життєвий шлях. Саме педагог спроможний відкрити перед особистістю світ знань і духовних цінностей, спрямувати її до самореалізації, внутрішнього зростання та досягнення найвищих цілей.

Таким для багатьох студентів Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка став Григорій Семенович Левченко – заслужений діяч мистецтв України, заслужений працівник культури України, професор, завідувач кафедри музики (нині кафедра музики імені Григорія Левченка) упродовж 1982-2004 років, засновник та більш ніж сорокарічний

керманич Українського народного хору «Калина» (нині Український народний хор «Калина» імені Григорія Левченка) – 1979-2022 роки, Відмінник освіти України, лауреат престижних конкурсів, рейтингів і премій, композитор, аранжувальник, фольклорист, хоровий диригент.

Творча та педагогічна діяльність Григорія Левченка вирізняється своєю неповторністю й особливою цінністю. Його багатогранний талант, глибоке розуміння української народної музики та відданість справі формування молоді зробили вагомий внесок у розвиток музично-педагогічної освіти в Україні. Її важливість відзначають у своїх наукових дослідженнях педагоги, мистецтвознавці, філософи, філологи (Л. Гнатюк (2001, 2009), І. Зязюн (2000) Л. Віценя (2007), В. Гайдамака (2004, 2014), Т. Голобородько (2001), Н. Дем'яно (2010), Ю. Комишан (2021) О. Отич (1998), Н. Сулаєва (2004, 2011, 2013, 2014).

Дослідники підкреслюють, що Григорій Левченко з надзвичайною ретельністю та науковою ґрунтовністю зберігав і популяризував народно-пісенну спадщину, водночас формував у своїх вихованців почуття національної гідності, любові до рідної культури, уміння тонко відчувати й передавати багатий музично-пісенний спадок українського народу та його емоційно-образний зміст. Завдяки його самовідданій праці та високій професійній майстерності українська народна пісня набула нового звучання в освітньому процесі педагогічного університету, а його методи роботи й сьогодні є прикладом творчого підходу та глибокої особистісної взаємодії зі здобувачами формальної та неформальної освіти.

Тернистий шлях пройшов цей непересічний українець до того, як вивершився його мистецько-педагогічний феномен. Формування особистості Григорія Левченка бере свій початок із родинного середовища: батьківського слова, материнської пісні та особливостей насиченого традиціями сільського життя нашого народу в страшні роки голоду, війни, репресій, знищення всього українського. Малою батьківщиною митця було село Грабарівка Пирятинського

району Полтавської області, де він народився 12 серпня 1933 року. Саме тут уперше відбулося його знайомство з українською народною піснею та манерою її виконання: «Той спів западав мені в серце» (Данилець, 2013), адже виконували її найрідніші та найближчі люди: мама, батько, хрещена, родичі, сусіди.

Змалечку Григорій Левченко пізнав красу обрядових пісень, що супроводжували мешканців села від народження до смерті. «Особливо Г. Левченкові імпонували весільні пісні, усі: і ті, які виконували під час сватання (початок весільного дійства), і ті, які звучали під час презви (завершення весілля); ними він заслуховувався, розумів їхню роль у народженні нової родини» (Комишан, 2021). Не випадково в своєму творчому житті Григорій Левченко так часто звертався саме до цього унікального українського обряду з його яскравим музичним супроводом.

Сумними та все ж впливовими на майбутню професійну діяльність Григорія Левченка були пісні, які «неголосно, переважно жіночими та дитячими голосами» (Комишан, 2021) співало рідне село в роки війни (йдеться про Другу світову війну 1939-1945 рр.). Саме в той час, за словами Григорія Левченка, він відчув душу народної пісні. Згодом, уже як хоровий диригент, фольклорист, аранжувальник і педагог, він скрупульозно записував ці твори, зберігаючи їхній автентичний мелос, та свідомо обирав для виконання хоровим колективом саме ті пісні, що відображали тяжку долю українських жінок і дівчат у часи війни та лихоліть. Такий репертуар, сповнений правди народного життя, формував у вихованців Григорія Левченка високі моральні цінності, співчуття й розуміння історичної долі свого народу.

У сільському середовищі Григорій Левченко пізнав також красу рідної мови зі зразками прислів'їв, приказок, приповісток, образних висловів, найяскравіші з яких професор використовував у своєму колоритному образному спілкуванні впродовж усього життя. Саме зростання в такому природному українському середовищі зумовило подальше становлення особистісних

цінностей Григорія Левченка. З-поміж них пріоритетними стали любов до рідної культури, прагнення до знань, працьовитість і самовіддане служіння обраній справі.

На життєвому шляху Григорія Левченка були різні етапи, кожен із яких відіграв важливу роль у формуванні його як особистості, музиканта та педагога. Зокрема, не зламала молодого хлопця муштра під час навчання у Ладанському ремісничому училищі з його залізною дисципліною, майже військовою вимогливістю, авторитарним стилем керівництва та виснажливою багатогодинною працею нарівні з дорослими. Це наклало відбиток на все його подальше життя: він навчився бути вимогливим до себе, скрупульозним, дисциплінованим, працювати сумлінно й доводити кожну справу до завершення. Водночас Григорій Левченко й у таких складних умовах не жив без музики, він був учасником духового оркестру, де за кілька місяців став солістом-інструменталістом, а подекуди виконував роль диригента. Не здолали його й труднощі тризмінної роботи на військових заводах у Чернігові та Полтаві.

Згодом доля відкрила перед талановитим і харизматичним юнаком нові перспективи: він працював учителем фізичної культури в школі медичних сестер та інспектором районного відділу культури в Камінь-Каширському. Саме там відбулася знакова зустріч Григорія Левченка з майбутньою народною артисткою України, тоді ще молодою співачкою Марією Байко, яка порадила йому здобути професійну музичну освіту. Ця порада визначила подальший життєвий шлях Григорія Левченка, започаткувавши новий етап його особистісного та творчого розвитку.

У 1953 році Григорій Левченко вступив до Полтавського музичного училища імені М. В. Лисенка з метою здобуття професійної музичної освіти. Однак складне матеріальне становище змусило його перервати навчання та піти до лав армії: «Тільки якби вчиться... Ну така тяга до навчання...» (Комишан, 2021). Відповідно до його прохання, направлення було здійснено до льотної

школи, після закінчення якої протягом трьох років молодий солдат проходив службу на реактивних бомбардувальниках Іл-28.

Після демобілізації Григорій Левченко продовжив здобуття музичної освіти. Завдяки неймовірній працелюбності та внутрішній дисципліні він швидко надолужив прогалини, адже мусив наздоганяти однокурсників, які вже мали початкову музичну підготовку. Студент був старанним та наполегливим, що дало йому змогу вже на другий рік навчання отримати стипендію імені М. Лисенка за високі успіхи в навчанні. По завершенню навчання (1960 р.) молодий фахівець одразу почав займатися улюбленою справою – працювати з мистецькими колективами «Решетилівські вишивальниці», «Горлиця», «Кант», «Барвінок» (Сулаєва, 2011).

Одним із найважливіших у становленні педагога-митця був перший період роботи Григорія Левченка в Полтавському державному педагогічному інституті імені В. Г. Короленка, куди його в 1967 році ректор Михайло Семиволос (1953-1971 рр.) запросив очолити інститутську хорову капелу. Працьовитість, одержимість, неабиякий талант керівника дали змогу двадцятиголосому колективу вже за рік стати самодіяльною народною хоровою капелою та золотим лауреатом Всесоюзного фестивалю, а її керманичу – здобути звання заслуженого працівника культури. Та любов до українського мистецтва не була на той час пошанованою владою, тому після одного з виступів, що закінчувався виконанням давнього почаївського канту «Ой зійшла зоря» в обробці М. Леонтовича, почалося відверте цькування Григорія Левченка, що змусило митця залишити педагогічну діяльність (Комишан, 2021).

Незважаючи на всі поневіряння й звільнення з роботи через «націоналістичні погляди» Григорій Левченко залишався відданим українській музичній культурі, творчості та педагогічній діяльності, що для нього завжди було джерелом духовної сили та натхнення. Уже в 1979 році у Полтавський педагогічний (відомий на той час на весь Радянський Союз заклад освіти)

Григорія Левченка запросив Іван Зязюн – прогресивний, небайдужий, мудрий, далекоглядний стратег, педагог і філософ, ректор названого інституту. Саме він запропонував тоді ще переслідуваному за свої переконання диригентіві Григорію Левченкові стати керівником народного хору, а пізніше – викладачем та очільником кафедри музики. Відтоді й до останнього дня мистецько-педагогічний шлях цієї непересічної особистості тісно переплітався зі студентським середовищем Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Сотні майбутніх учителів музичного мистецтва мали честь навчатися у Григорія Левченка. Він був унікальним викладачем навчальних дисциплін «Теорія і методика роботи з народними вокально-хоровими колективами», «Актуальні проблеми музикознавства», «Практикум з вокально-хорової діяльності», «Хоровий клас», «Хорове диригування», «Постановка голосу», які викладав у процесі надання студентам формальної мистецької освіти. Водночас студенти-музиканти, а також здобувачі освіти інших спеціальностей інституту/університету отримали неоціненний досвід співпраці з професором під час отримання ними неформальної мистецької освіти в створеному й очолюваному Григорієм Левченком українському народному хорі «Калина» ПНПУ імені В. Г. Короленка.

Усі, хто перетинався з Григорієм Левченком у межах формальної чи неформальної мистецько-освітньої діяльності, назавжди залишилися його учнями й послідовниками. Студентів-музикантів захоплювала неймовірна ерудованість професора, яку він виявляв на кожній парі чи індивідуальному занятті. Він пристрасно говорив про красу музичного мистецтва українців й водночас пересвідчував своїх слухачів в унікальності творів представників інших народів. Міг із таким запалом розповісти про останню прочитану ним книгу, що з-поміж студентів не залишалося тих, хто б не хотів із нею познайомитися (пригадується його розповідь про книгу «Микола Колесса. Лицар

нації» Василя Пилип'юка та Яреми Гояна, яка захопила більшість калинян та спонукала до її прочитання). Григорій Левченко із легкістю міг ділитися роздумами про теми, які, здавалося б, не мали ніякого стосунку до дисципліни, що вивчається, але складали основу формування студентів як особистостей, українців, патріотів своєї землі, педагогів і митців. Його любов до життя, невичерпна енергія та прагнення творити ставали рушійною силою в мотивуванні майбутніх учителів музичного мистецтва до навчання та постійного професійного зростання. Тому, після прочитаних ним пар вони бігли на заняття в Українському народному хорі «Калина», де продовжували творче спілкування з Григорієм Семеновичем.

Важливим є те, що поряд зі студентами-музикантами в світ української музики занурювалися й майбутні учителі початкових класів, української та іноземної мов, історії, географії, математики, фізики, біології, хімії, трудового навчання й фізичного виховання тощо. Усі вони з першої репетиції потрапляли в створене Григорієм Левченком середовище українського вокального, інструментального, хореографічного мистецтва, краси людських взаємин, пунктуальності, відповідальності й надзвичайної самовідданості кожного й кожної, хто в нього потрапляв.

Григорію Левченку вдалося створити колектив, який дарував радість пізнання української культури не лише його учасникам, але й мешканцям Полтавщини й України, прославляв рідну землю й мистецтво українців далеко за її межами: Австрії, Бельгії, Болгарії, Італії, Німеччині, Польщі, Туреччині, Франції, Швейцарії, Швеції. Такий успіх міг отримати лише той колектив, керманичем якого був унікальний педагог-митець, досвід якого є неоціненним і вартим вивчення. Про Григорія Левченка і його непересічний талант написано десятки статей у засобах масової інформації, довідниках, книгах («Митці України», «Імена України», «Хорове мистецтво та його подвижники», «Хто є хто на Полтавщині», «В піснях оспівана Полтава», «Ім крила дала Пирятинщина», «Історія Полтавського

педуніверситету в особах», «The International Who's Who in Music and Musicians Directory» (Cambridge: The Biographical Center», 1996).

Цінним для української мистецько-педагогічної спільноти є те, що ще за життя Григорія Левченка (у 2021 році) аспіранткою кафедри музики Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, очільницею оркестрової групи хору «Калина» Юлією Комишан під керівництвом декана факультету педагогічної і мистецької освіти ПНПУ імені В. Г. Короленка, професорки кафедри музики, багаторічної учасниці, хормейстера, солістки хору, заслуженої артистки України Наталії Сулаєвої, було захищено дисертацію «Мистецько-педагогічна діяльність Григорія Семеновича Левченка в контексті формування національної музичної культури» (Комишан, 2021). У цьому історико-педагогічному дослідженні було вперше здійснено науковий аналіз творчої та викладацької діяльності Григорія Левченка, доведено, що вивчення його життєвого і професійного шляху має важливе значення для становлення вітчизняної історико-педагогічної персоналістики та музично-освітньої регіоналістики.

Для сучасних та майбутніх поколінь учителів музичного мистецтва, керівників мистецьких колективів народного спрямування, викладачів мистецьких дисциплін, студентів мистецько-педагогічних спеціальностей, культурологів, істориків української музичної культури, а також дослідників мистецько-педагогічної спадщини та регіональної історії освіти в дисертації дібрано та систематизовано джерельну базу. У ній виокремлено: архівні документи та матеріали (Державного архіву Полтавської області, Архіву Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, Архіву Музею історії полтавського педагогічного, особистого архіву Григорія Левченка); спадщина професора (наукові та науково-методичні праці, творча, епістолярна, репрезентативна, режисерсько-рекламна); джерела про Григорія Левченка (новинно-інформаційні, довідникові, новинно-аналітичні, науково-популярні та наукові видання, матеріали бесід, опитувань, інтерв'ю, спогадів професора, його учнів,

студентів, колег, друзів, рідних і близьких, фотоматеріали); інтерпретаційні джерела (дисертації, монографії, навчальна література, матеріали наукових заходів, реферативні видання, електронні ресурси, дотичні до наукової проблеми); нормативно-регламентаційні джерела (нормативно-правові, звіти, накази, розпорядження, протоколи тощо).

У дослідженні Ю. Комишан висвітлено передумови становлення мистецько-педагогічних поглядів Григорія Левченка, з-поміж яких схарактеризовано: історико-політичні та соціально-економічні умови; родинне виховання; сільське середовище; соціальне оточення; загальна, професійно-технічна та професійно-музична освіта; професійно-пошукова трудова та мистецько-дозвіллєва діяльність; особистісні якості митця; самоосвіта та самовдосконалення. Дослідницею визначено етапи мистецько-педагогічної діяльності професора, як то: музично-освітній (1956 – 1960 рр.); мистецько-акумулятивний (1960 – 1978 рр.); професійно-кульмінаційний (1979 – 2019 рр.).

Важливим є те, що науковиці вдалося представити на розсуд науковців і практиків новаторський зміст мистецько-педагогічної діяльності Григорія Левченка. Зокрема, в дослідженні доведено, що домінантою діяльності професора є українська народна пісня як «сакральне» явище, а метою мистецько-педагогічної діяльності викладача є професійна підготовка кваліфікованого вчителя-патріота з розвиненою національною свідомістю, готового зберігати, відроджувати, збагачувати, поширювати й захищати українську національну культуру (Комишан, 2021).

У роботі Ю. Комишан визначено, що діяльність Григорія Левченка ґрунтується на принципах народної, гуманістичної, макаренківської та мистецької педагогіки, що поєднують у собі: демократизм; гуманізм; народність; єдність слова і діла; повага, вимогливість і справедливість у ставленні до здобувача освіти; опертя на позитивне в кожній особистості та індивідуальний підхід до неї; зв'язок теорії з практикою; єдність освіти та культури; конвергентність формальної та неформальної освіти майбутніх учителів. Дослідниця також виокремлює педагогічні умови, що

сприяли ефективності мистецько-педагогічної діяльності Григорія Левченка. З-поміж них вона виокремлює створення художньо-естетичного освітнього середовища; належне організаційне, навчально-методичне, кадрове та матеріально-технічне забезпечення формальної та неформальної мистецької освіти майбутніх учителів; оприявлення та розвиток природного мистецького обдарування студентів закладів вищої педагогічної освіти в мистецькій діяльності; співтворчість між педагогом-митцем і студентами; професіоналізм викладача-митця, який є прикладом для вихованців.

У ході обґрунтування напрямів і змісту мистецько-педагогічної діяльності Григорія Левченка в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка дисертантка довела, що професору вдалося збагатити новотворіннями різні напрями мистецько-педагогічної діяльності: «освітній (наукова, організаційна та викладацька) і мистецький (композиторська, аранжувальна та режисерська) складники, де освітня діяльність мала системотвірний характер, а мистецька була каталізатором її ефективності» (Комишан, 2021). Зокрема, вартісними в науковій діяльності Григорія Левченка є вперше здійснені періодизація історії кафедри музики ПНПУ імені В. Г. Короленка, створені ним оригінальні цикли авторських навчальних посібників із хорового класу та хорового диригування, укладений перший в Україні посібник із сольфеджіо на основі народних пісень Полтавщини, записані і аранжовані близько 50 українських народних пісень тощо. Важливими в організаційній діяльності професора є створення ним класичної університетської кафедри музики, заснування народної хорової капели та українського народного хору «Калина» в Полтавському державному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка, організація концертної діяльності хору як музично-виконавської практики майбутніх учителів музичного мистецтва, ініціювання мистецьких конкурсів та фестивалів («AD LIBITUM», «Червона калина», «Калинові гуляння», «Музичний вернісаж») тощо.

Актуальними на сьогодні є досягнення Григорія Левченка в освітній царині,

зокрема, у викладацькій діяльності, де професору вдалося досягти неабияких результатів у конвергентному поєднанні формальної та неформальної мистецької освіти майбутніх учителів і значно підвищити якість професійної підготовки фахівців. Водночас ним було запроваджено нові науково-методичні підходи до мистецько-педагогічної освіти студентів, які ґрунтувалися на інтеграції диригентсько-хорової, вокально-виконавської та хормейстерської складників підготовки; узгодженості між світовою, вітчизняною, регіональною та народною музичною спадщиною; комплементарності практичної та самостійної роботи студентів; упровадженні авторського синкретично-диференційованого методу сходження до художнього образу.

Як новатор Григорій Левченко виявив себе й у мистецькій діяльності, оскільки ним було створено новий тип студентського художньо-творчого колективу (йдеться про український народний хор «Калина» ПНПУ) та продовжено традицію Миколи Лисенка в опрацюванні фольклорного матеріалу із розвитком глибинних сенсів української музичної культури. Значним внеском у розвиток хорового мистецтва стало збагачення Григорієм Левченком його жанрової палітри новими зразками, створеними на основі фольклору на кшталт «Ой гай, мати, гай», «Посіяла василечків», «Українська фантазія».

У руслі розгляду питання про феномен Григорія Левченка як наставника молодого покоління нашої держави, надзвичайно актуальними є педагогічні ідеї професора. Саме вони залишаються значущими для сучасної системи вищої мистецької освіти, зокрема у підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва.

Однією з ключових ідей є визнання націєтворчої функції мистецької освіти. Григорій Левченко розглядав мистецтво не лише як форму естетичного виховання, а насамперед як чинник формування національної ідентичності кожної особистості. Мистецька освіта, на його переконання, має бути спрямована на збереження й утвердження української культурної традиції, що є основою для формування свідомого громадянина.

Особливої уваги заслуговує сформульоване ним розуміння місії викладача в умовах закладу вищої освіти: він покликаний не лише передавати знання й навички, а й формувати в здобувачів вищої мистецько-педагогічної освіти національну свідомість, громадянську позицію, ціннісне ставлення до культури свого народу. Педагог, у цьому розумінні, є духовним провідником і носієм культурного коду нації.

Не менш актуальною є ідея Григорія Левченка про необхідність створення в закладі вищої педагогічної освіти цілісного художньо-естетичного освітнього середовища. Професор наголошував, що підготовка майбутнього вчителя (будь-якого фаху) має здійснюватися в такому середовищі, де активно функціонують студентські творчі об'єднання різних напрямів (музичні, хореографічні, образотворчі, театральні тощо). Саме така освітня екосистема забезпечує розвиток естетичних смаків, творчого мислення й здатності до самореалізації майбутніх фахівців.

Ще одним важливим переконанням професора є те, що мистецько-педагогічна освіта має орієнтуватися кращі зразки української національної культури. На думку Григорія Левченка, саме вони мають стати основою для формування світоглядної та професійної позиції майбутнього фахівця. Така освіта покликана не лише знайомити здобувачів з культурними надбаннями, а й викликати глибоку емоційну причетність до мистецтва, що, у свою чергу, стимулює прагнення передавати власне захоплення мистецтвом наступним поколінням.

Окрему увагу Григорій Левченко приділяв диригентсько-хоровій підготовці в системі професійного формування майбутнього вчителя музичного мистецтва. Педагог розглядав її як домінанту освітнього процесу, оскільки саме через розвиток хорової культури відбувається збереження унікального національного вокально-хорового мистецтва. У сучасному полікультурному просторі цей важливий складник освіти є не лише фаховою потребою, а й засобом збереження національного культурного коду.

Значущою є також ідея Григорія Левченка щодо важливості стимулювання

педагогів-митців закладів вищої освіти до творчості на фольклорній основі. Митець наполягав на тому, що така діяльність має бути визнана Міністерством освіти і науки України як один із пріоритетних напрямів науково-творчої роботи педагогічного працівника. Вона повинна бути врахована в офіційних критеріях оцінки ефективності діяльності закладу вищої освіти, адже ґрунтується на ціннісному підході до національної культурної спадщини.

З огляду на вищевикладене, педагогічні ідеї Григорія Левченка мають системний характер і спрямовані на оновлення змісту мистецької освіти, її духовне наповнення, піднесення ролі української культури як основи формування нової генерації педагогів, здатних працювати в контексті національного і світового культурного діалогу.

Реалізація цих ідей набувала особливої виразності у викладацькій та мистецько-організаційній праці Григорія Левченка на чолі українського народного хору «Калина». Окремі грані мистецько-просвітницької діяльності його учасників під наставництвом професора заслуговують на окрему увагу.

Перш за все, слід підкреслити, що упродовж багатьох років український народний хор «Калина» під керівництвом Григорія Левченка залишався культурно-мистецьким осередком, що формував потужне середовище творчого зростання молодого покоління. Слава про колектив та його керманича ширилася далеко за межі регіону, що було утвердженням високого іміджу хору на Полтавщині й межах всієї країни. Авторитет керівника серед представників мистецької й педагогічної спільноти був беззаперечним, що, безумовно, впливало на привабливість участі в колективі для молоді. Прагнення першокурсників долучитися до «Калини» було свідомим і природним: для багатьох із них це означало не лише можливість художнього самовираження, а й прилучення до глибших сенсів національної культури. Випускники-хористи, які вже працювали в освітніх закладах, з гордістю рекомендували участь у хорі своїм вихованцям. Особливого значення набувало й те, що колишні учасники колективу, які ставали батьками, свідомо спрямовували

власних дітей до педагогічного саме з метою продовжити традицію – бути частиною «Калини».

Зрештою, навіть ті новачки, які ще не були знайомі з діяльністю хору, вже після перших виступів колективу з захватом відкривали для себе його феномен. Відразу після концертів до студії «Калина» вишиковувалися черги охочих пройти відбір і стати частиною цієї виняткової мистецької спільноти під керівництвом Григорія Левченка, що поєднувала талановиту молодь, високі педагогічні ідеї та національно-культурну місію.

У подальшому важливим фактором для відвідування колективу учасниками «Калини» була повага і любов до керівника. Педагогічна майстерність Григорія Левченка поєднувалась із харизмою та здатністю глибоко занурювати калинян у зміст народнопісенного матеріалу. Заняття під його керівництвом мали не лише освітній, а й емоційно-терапевтичний ефект: «плакали й сміялися разом із ним» – такі емоції супроводжували взаємодію керманіча зі студентами та свідчили про високий рівень довіри й поваги до нього. Григорій Левченко володів рідкісним педагогічним даром – створювати в колективі атмосферу емоційного залучення, де навчання ставало процесом спільного переживання і співтворчості. Його розповіді, до прикладу, про традиційні українські весільні обряди, супроводжені доброзичливим гумором і культурно-історичними паралелями, перетворювали вивчення фольклорного репертуару на захопливу подорож у давні часи. Порівняння професором елементів весільних дійств минулого й сучасності викликали у хористів не лише пізнавальний інтерес, а й емоційне залучення, що підвищувало мотивацію до виконання народних пісень: «ми із захватом слухали керівника, а потім з таким захопленням виконували ці пісні, що могли позаздрити самі собі». Тож, для «калінян» професор був не лише носієм знань, а й джерелом натхнення, вихователем естетичних і духовних цінностей.

Однією з визначальних характеристик результативної роботи керівника хору «Калина» була його виняткова працездатність, що поєднувалась із високим рівнем

професійної відповідальності. Така особистісна налаштованість на роботу з калинянами слугувала прикладом для учасників колективу та формувала атмосферу дисципліни, взаємоповаги й творчої самовіддачі. Показовим у цьому контексті була надзвичайна підготовленість Григорія Левченка до кожної репетиції. Його підхід не обмежувався формальним переглядом партитури – навпаки, він демонстрував глибоке знання музичного матеріалу, детально опрацьовував кожен вокальний й інструментальний партію, враховуючи не лише музично-технічні, а й стилістичні особливості твору. Особливу увагу Григорій Левченко приділяв репетиційній методиці з урахуванням вікових, психофізіологічних та емоційних особливостей окремих груп калинян – дівчат, юнаків, учасників оркестру та танцювальної групи. Такий диференційований підхід дозволяв досягати високого рівня ансамблевої злагодженості та сценічної виразності. Водночас керівник володів умінням ефективно структурувати репетиційний процес, чітко розподілив час для роботи з кожною групою, що сприяло раціональному використанню ресурсів і високій результативності навчально-творчого процесу. Завдяки комплексному, методично продуманому підходу до підготовки репетицій, Григорій Левченко забезпечував не лише технічну досконалість виконання, а й досягав високого рівня художнього осмислення репертуару, що суттєво впливало на якість концертних виступів хору та естетичне збагачення учасників.

Цінним аспектом у мистецько-педагогічній діяльності хору «Калина» був професійно виважений підбір репертуару, який здійснювався безпосередньо Григорієм Левченком. Керівникові вдавалося тонко балансувати між естетичною привабливістю музичних творів, їх доступністю для аматорського студентського колективу та достатнім рівнем художньої складності, необхідної для розвитку виконавських умінь. Водночас особливу увагу він надавав збереженню емоційної автентичності народних пісень, уникаючи як надмірного академізму, так і спрощення фольклорного матеріалу до формату побутового музикування. У репертуарі хору домінували українські народні пісні, які втілювали глибокий зміст,

образну виразність і мелодичне багатство національної традиції. Серед них «Ой давно, давно в матінки була», «Ой сонечко», «Ти капуста, ти розсада», які в інтерпретації колективу набували нового змістового звучання. Такі твори були не лише художньо вартісними, а й педагогічно доцільними: вони сприяли формуванню вокально-хорових навичок, збагачували музичний кругозір студентів, розвивали інтонаційно-ритмічне чуття, дикцію, ансамблеву злагодженість. На особливу увагу заслуговує емоційно-ціннісний ефект, що виникав під час виконання фольклорного репертуару. Завдяки глибокому зануренню в зміст пісень, їх культурно-історичний контекст і сценічну інтерпретацію формувалося усвідомлене ставлення до народної спадщини, підсилювалась етнокультурна ідентичність молоді. Таке мистецьке занурення сприяло не лише музичному зростанню, а й духовно-культурному становленню майбутніх педагогів – носіїв національних цінностей.

Надзвичайно вагомим чинником активізації мистецької діяльності в українському народному хорі «Калина» була притаманна Григорію Левченку виняткова риса – тонке, доброзичливе, соковите почуття гумору. Ця особливість не лише вирізняла його як харизматичну особистість, а й виконувала важливу педагогічну функцію в процесі комунікації з учасниками колективу. Гумор у стилі спілкування керівника не був поверховим чи формальним – він слугував ефективним інструментом емоційної підтримки, регуляції психологічного клімату, зниження рівня напруги в складних або конфліктних ситуаціях. Уміле використання дотепних порівнянь, жартівливих реплік чи афористичних висловлювань Григорія Левченка демонструвало делікатний підхід до кожного учасника зі збереженням педагогічної етики та підтримки високої мотивації студентів. Такі прояви неформальної педагогіки сприяли формуванню атмосфери відкритості, довіри, емоційної безпеки, що, у свою чергу, забезпечувало активну творчу участь кожного хориста в загальному процесі. Його гумор мав також довготривалий вплив: численні висловлювання керівника передавалися від покоління до покоління калинян, ставали своєрідними «фольклорними перлинами» усного колективного переказу. Багато хто

зі студентів записував ці жарти та педагогічні сентенції, сприймаючи їх як частину неписаної, але значущої традиції – культурного коду спілкування всередині колективу. Це слугувало не лише підтвердженням педагогічної мудрості керманича, а й важливим елементом спадкоємності, що формувала тяглість цінностей, закладених у діяльність хору. Підкреслимо, що почуття гумору Григорія Левченка мало унікальну педагогічну функцію – воно не лише полегшувало адаптацію нових учасників і зміцнювало емоційну єдність колективу, а й ставало невіддільною частиною творчого процесу, що сприяла формуванню внутрішньої культури міжособистісної взаємодії.

Заслуговує на особливу увагу ще один ефективний педагогічний підхід, який активно реалізовував у своїй мистецько-освітній діяльності Григорій Левченко. Йдеться про впровадження у практику роботи хору принципу наставництва – цілеспрямованого залучення досвідчених учасників до процесу адаптації та навчання новачків. Такий підхід не лише сприяв пришвидшенню професійного становлення молодих хористів, а й формував атмосферу творчої співпраці, взаємоповаги та колективної відповідальності. Керівник з педагогічною майстерністю організовував взаємодію між поколіннями хористів, практикуючи метод так званого «підсаджування» молодших учасників до старших, які вже пройшли певний етап виконавської підготовки. Завдяки безпосередньому спостереженню та наслідуванню, новачки опановували не лише хорові партії, а й набували технічних навичок – інтонування, ансамблевого дихання, дикції, манери звуковидобування, стилістичного відчуття матеріалу. Окрім суто музичних аспектів, така система мала вагоме психологічне та соціальне значення. Молоді учасники природно включалися в мікросоціум хору, швидше пристосовувалися до внутрішнього життя колективу, відчували підтримку, що знижувало рівень тривожності й невпевненості на початковому етапі. Спільне виконання творів, спілкування під час репетицій і поза ними сприяли формуванню відчуття приналежності до єдиної творчої спільноти, де кожен не лише вчиться, а й водночас несе відповідальність за якість спільного

результату. Тож, використання практики горизонтального передавання знань і навичок у межах «Калини» забезпечувало безперервність освітнього процесу та виконувало стратегічно важливу функцію – збереження і передачу виконавської традиції, сформованої Григорієм Левченком, як частини його індивідуальної педагогічної школи. Це, у свою чергу, сприяло зміцненню колективної ідентичності, спадкоємності поколінь та сталості професійно-художніх орієнтирів хору.

Багаторічне існування колективу зумовлювалося високою виконавською майстерністю, яка забезпечувала можливість мати досить широку мережу концертів та гастрольних поїздок. Австрійське видання «Subkurikk Singen» у 2000 році писало: «Великий хор несе нам своєрідну дивину, незнайому картину нинішньої України... Веселий світ, сповнений щирого патріотизму і краси природи, серед яких люди в неймовірно барвистих костюмах увесь час оспівують кохання. Українська народна пісня стала гімном: кожен такт, кожен поворот, кожен ритм символізує німецькій публіці: це українське. Чудово поставлені голоси, блискучі солісти хору й оркестру... Що викликає абсолютне здивування під час усіх виступів (номерів), – то це залізна точність, хор і оркестр грають і співають усю довгу програму напам'ять. Це говорить про працелюбність і дисципліну молодих людей. І це гідне поваги...» (Гайдамака, 2004)

Одним із вагомих чинників високої результативності творчої діяльності народного хору «Калина» та її керманича Григорія Левченка слід визнати внутрішню дисциплінованість, що була характерною ознакою колективу. Вона вражала новоприбулих учасників своєю органічністю, природністю та добровільністю. Дисципліна не нав'язувалась адміністративно, а була прийнята всіма як усталена норма співжиття і спільної творчості. До прикладу, репетиції, що розпочиналися рівно о 18:00, завжди передбачали готовність хористів уже о 17:59; виїзди на концерти о 06:00 супроводжувалися абсолютною пунктуальністю – о 05:59 усі були на місцях, без потреби у додаткових нагадуваннях чи закликах. І при цьому колектив зберігав молодечу

життєрадісність: гамір, жарти, доброзичливість – усе поєднувалося з високим рівнем організованості та повагою до спільної справи.

Репетиційний процес вирізнявся зосередженістю, динамічністю й ефективністю: жодних зайвих розмов чи неуважності – лише захоплення справою, яка була значущою для кожного. Таке ж високодисципліноване середовище панувало і під час гастрольних поїздок. Незважаючи на тривалі переїзди, обмежені часові ресурси на відпочинок та щільний графік концертів, учасники хору демонстрували витривалість, організованість і внутрішню мотивацію дарувати глядачам радість зустрічі з українською пісню.

Варто зазначити, що гастрольна діяльність хору виконувала й важливу соціалізувальну функцію. Саме в дорозі, в атмосфері неформального спілкування, відбувалося глибше взаємопізнання, зміцнення довіри й формування міжособистісних зв'язків, що згодом переростали у щирі товариські стосунки, а іноді й у тривалі дружби та сімейні союзи. Під час подорожей виникало чимало нестандартних, подекуди кумедних ситуацій, які не лише сприяли емоційному розвантаженню, а й залишали глибокий слід у пам'яті учасників, формували життєвий досвід і зміцнювали відчуття єдності, взаємопідтримки та причетності до унікального явища – творчої спільноти, об'єднаної спільними цінностями та ідеями.

Як педагог і художній керівник, Григорій Левченко постійно прагнув до професійної довершеності, ставив перед собою високу планку вимогливості – передовсім до себе, а вже потім до інших. Це прагнення він послідовно прищеплював і своїм вихованцям – учасникам хору «Калина». Його висловлювання під час репетицій стали справжніми педагогічними гаслами, що формували в студентів ціннісне ставлення до процесу навчання та самоосвіти. Під час роботи з хористами Григорій Левченко неодноразово наголошував: «Не можна зупинятися на досягнутому, необхідно постійно вдосконалюватися!», «Прийшли на репетицію – працюйте так, щоб вийти з неї збагаченими новими

знаннями й уміннями! Не сумнівайтеся, я теж навчаюся разом із вами». Ці слова не були формальними – вони відповідали його власній життєвій і професійній позиції.

Професор постійно перебував у стані інтелектуального й творчого пошуку, прагнув глибше досягнути багатогранність українського народного хорового мистецтва, знайти нові інтерпретаційні рішення, вдосконалити виконавську техніку хору. Його інтерес не обмежувався суто музичними складниками – він прагнув комплексного розуміння пісенного фольклору, його історичних, обрядових, регіональних особливостей. Показовим є факт, що навіть у поважному віці – майже вісімдесят років – він продовжував розвиватися, опановувати сучасні цифрові інструменти для роботи з нотним текстом. Григорій Левченко самостійно оволодів програмою комп'ютерного набору нотного тексту і власноруч здійснив нотний запис власних обробок, авторських творів, навіть оркестрових партій. Така самодисципліна й працьовитість викликали щиру повагу в студентів, колег, а також слугували переконливим прикладом безперервного професійного зростання, якому він навчав і своїх учнів. Наголосимо, що постійне самовдосконалення було індивідуальною рисою Григорія Левченка й стало важливим елементом його педагогічної філософії, частиною освітнього впливу, що формував у здобувачів неформальної освіти усвідомлення необхідності розвитку, відкритості до нового та відповідального ставлення до мистецько-педагогічної діяльності.

Особливої уваги заслуговує людяність і турботливе ставлення Григорія Левченка до своїх вихованців. Як справжній наставник, він не обмежувався музичною підготовкою учасників хору «Калина», він виявляв щиру зацікавленість у кожному аспекті їхнього життя. Для студентів важливою була не лише участь у репетиційному процесі, а й соціальна підтримка, яку вони отримували від свого керманича. Професор активно сприяв розв'язанню побутових питань, зокрема допомагав з поселенням у гуртожитки, що особливо

цінувалося молоддю з віддалених регіонів. Після завершення навчання Григорій Левченко не втрачав зв'язку зі своїми вихованцями. Навпаки, він залишався уважним до їхньої подальшої професійної долі, сприяв працевлаштуванню випускників, використовуючи авторитет і зв'язки у мистецько-освітньому середовищі. Значна частина колишніх учасників «Калини» отримала роботу в освітніх закладах Полтави та області – як учителі музики, керівники хорів, викладачі мистецьких дисциплін. Григорій Левченко постійно надихав молодих фахівців на подальше фахове зростання. Він неодноразово наголошував: якщо ти закінчив університет і працюєш у ньому – розширюй горизонти, вступай до аспірантури. Став кандидатом наук – не зупиняйся, працюй над докторською дисертацією. Такий підхід формував у здобувачів освіти й молодих викладачів орієнтацію на безперервний розвиток, націленість на досягнення нових вершин у професійній сфері. Глибокий емоційний зв'язок між керівником і учасниками хору знайшов своє щире відображення у книзі Григорія Левченка «Спогади. Роздуми. Погляди. Поради». У ній він зізнається: «Особисто я калинян боготворю, захоплююся ними, пишаюся, люблю, як своїх дітей» (Левченко, 2007).

Учні Григорія Левченка з вдячністю відповідали своєму Вчителеві щирою відданістю, працьовитістю та глибокою повагою. Вони демонстрували не лише старанність у навчанні та репетиційній діяльності, а й глибоке розуміння педагогічних і мистецьких принципів, які пропагував їхній наставник. Дотримання його порад, рекомендацій і високих професійних стандартів, сприяло тому, що вихованці досягали помітних результатів у різних сферах національного культурно-освітнього простору. Серед колишніх учасників хору «Калина» чимало тих, хто став знаними фахівцями. Вони реалізували себе як учителі-предметники, учителі-методисти, авторитетні педагоги, відзначені званням «Відмінник освіти України», а також як керівники художньо-творчих колективів, які гідно представляють українське мистецтво на регіональному,

всеукраїнському та міжнародному рівнях. Дехто з учнів професора обійняв керівні посади у закладах культури та мистецтва, інших доля привела до наукової сфери, де вони здобули наукові ступені кандидатів і докторів наук, стали доцентами й професорами. Варто відзначити, що чимало вихованців Григорія Левченка були удостоєні високих державних відзнак. Серед них є заслужені працівники освіти України, заслужені артисти України, заслужені діячі мистецтв України – особистості, які продовжують справу свого Вчителя і примножують духовний і мистецький потенціал української нації.

Нині справу надання студентам формальної мистецько-педагогічної освіти на факультеті педагогічної і мистецької освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка гідно продовжують колеги й послідовники Григорія Левченка – викладачі кафедри музики, яка нині носить його ім'я. Серед них – доктор педагогічних наук, професор Наталія Сулаєва, кандидати педагогічних наук, доценти Наталія Дем'янко та Вікторія Ірклієнко, старші викладачі Володимир Яковлев, Юлія Комишан, Світлана Подворна, Сергій Вовченко, асистенти Ірина Шкляр і Леся Кузьомко. Їхня діяльність охоплює підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва, розвиток творчого потенціалу здобувачів освіти, популяризацію української музичної культури, упровадження новітніх педагогічних технологій, збереження кращих традицій, закладених видатним педагогом, наставником, завідувачем кафедри Григорієм Левченком.

Водночас важливу роль у збереженні й подальшому розвитку неформальної мистецької освіти в Полтавському педагогічному, що здійснюється у межах діяльності українського народного хору «Калина» імені Григорія Левченка, відіграє багаторічний учасник колективу, талановитий музикант і співак, Заслужений діяч мистецтв України Євгеній Московка. На його плечі лягла почесна і водночас відповідальна місія – продовжувати справу свого наставника, надихати молоде покоління на глибоке шанування української

народної пісні, залучати калинян до її емоційного й естетичного осмислення, сприяти поглибленню етнокультурної ідентичності кожного учасника хору «Калина». Під керівництвом Євгена Московки колектив йде до вершин музичного-хореографічного виконавства, бере участь у мистецько-просвітницьких та культурних заходах університету, міста й України.

Український народний хор «Калина» імені Григорія Левченка був і дотепер є яскравою мистецькою візитівкою Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Протягом десятиліть колектив під орудою Григорія Левченка утверджував себе як простір духовного єднання, національного самоусвідомлення та художнього зростання. І сьогодні хор гідно продовжує справу свого засновника – видатного педагога, хормейстера, професора Григорія Семеновича Левченка, зберігаючи вірність високим естетичним і національно-патріотичним ідеалам, які він закріпив.

Усе вищезазначене дає підстави стверджувати, що Григорій Левченко є видатним диригентом і композитором, й водночас – педагогом, який створив унікальне освітнє явище в українській мистецькій освіті. Він був провідником педагогічної парадигми, що поєднувала формальну та неформальну освіту, народну традицію й інноваційний підхід до підготовки майбутніх учителів.

Професор став символом педагогічної мудрості, який не лише передавав знання, а й формував національну свідомість, духовну зрілість та патріотичне мислення в молодого покоління нашої держави. Він застосовував демократичний і гуманістичний підхід, з оперттям на народну та мистецьку педагогіку, з особливим акцентом на індивідуальний розвиток здобувачів освіти. Для Григорія Левченка народна пісня була «сакральним» явищем, на основі якого він формував педагогів-патріотів, здатних берегти і поширювати українську культуру. Митець створював середовище, де студентські творчі групи (музичні, вокальні, хорові, танцювальні) стали майданчиками для соціалізації, емоційного збагачення та професійного зростання. Саме на долю Григорія Левченка випала

місія провадити синкретично-диференційований підхід до навчання: інтегрувати диригування, хорову практику і вокально-хорові технології, розробити перші в Україні методичні підручники, посібники із сольфеджіо на основі фольклору Полтавщини, нотні збірки з власними фольклорними обробками.

Український народний хор «Калина» під керівництвом Григорія Левченка став провідним мистецьким колективом Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка й України, що дивував Європу красою української народної культури. Тож, педагогічний феномен Григорія Левченка – це синтез народної традиції, педагогічного мистецтва та творення освітнього простору, що дав старт соціалізації, професійному та духовному зростанню багатьох поколінь українських педагогів. Його спадщина – це живий приклад того, як педагог може стати національним провідником, який формує фахівців як цілісних особистостей з високими культурними й моральними ідеалами.

Список використаних джерел

1. Віценя Л. Визнання надихає на творчість. *Зоря Полтавщини*. 2007. 18 трав. (№ 71–72). С. 3.
2. Гайдамака В. Сповитий вітрами. Полтава : Дексі-прінт, 2004. 188 с.
3. Гайдамака В. М. Сюїта про «Калину» та її творця : до 35-ліття укр. народного хору «Калина». Полтава : Полтавський літератор, 2014. 176 с.
4. Гнатюк Л. Майстер пісенного дива. Піснями й танцями уславлена Полтава / за ред. П. Я. Михайлика ; Полтав. держ. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Вид. 2-ге, випр. та доповн. Полтава, 2001. С. 34–37.
5. Гнатюк Л., Яковлев В. Палітра творчості Григорія Левченка. Музичне краєзнавство Полтавщини: від витоків до сьогодення / уклад.: Лобач О. О., Халецька Л. Л. Полтава, 2009. С. 316–322.
6. Голобородько Т. Жива легенда України. *Молода громада*. 2001. 23 бер. (№ 13). С. 8.

7. Данилець О. Засновник і керівник народного хору «Калина» Григорій Левченко: «Що для віруючої людини молитва, те для мене – пісня» : бесіда з професором Г. С. Левченком. *Урядовий кур'єр*. 2013. № 27. С. 17.
8. Дем'янко Н. Ю. Формування національної культури молоді в педагогічній спадщині В. М. Верховинця : монографія. Полтава : АСМІ, 2010. 272 с.
9. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії. Київ : МАУП, 2000. 312 с.
10. Комишан Ю. В. Мистецько-педагогічна діяльність Григорія Левченка : дис. ... д-ра філософії : 011 – Освітні, педагогічні науки. Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, МОН України. Полтава, 2021. 279 с.
11. Левченко Г. С. Спогади, роздуми, погляди, поради : художньо-методичні нариси / Управління культури і туризму Полт. обл. держ. адміністрації ; Обл. центр народної творчості. Полтава : ПФ «Форміка», 2007. 108 с.
12. Отич О. Творча лабораторія професора Г. С. Левченка. *Теорія і практика сучасного естетичного виховання у контексті педагогічної спадщини В. Сухомлинського : зб. наук. праць* / Полтав. держ. пед. ін-т ім. В. Г. Короленка. Полтава, 1998. С. 284–287.
13. Сулаєва Н. Аксіологічні виміри педагогічної діяльності Г. Левченка в українському народному хорі «Калина» Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. *Молодь і ринок*. 2011. № 9 (80). С. 77–81.
14. Сулаєва Н. Натхненний майстер пісні (Григорій Семенович Левченко). *Історія Полтавського педагогічного університету в особах (до 90-річчя заснування навч. закладу)*. Полтава, 2004. С. 90–95.
15. Сулаєва Н. В. Неформальна мистецька освіта майбутніх учителів у художньо-творчих колективах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. К., 2014. 591 с.

16. Сулаєва Н. В. Підготовка вчителя в педагогічному просторі неформальної мистецької освіти : монографія. Полтава : ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2013. 408 с.

